

Eleonora Gonda-Soroczyńska¹

GÓRNICZA KREACJA GOSPODARCZA W OŚRODKU UZDROWISKOWYM SPRZECZNOŚCIĄ Z OCZEKIWANIAM I SPOŁECZNYMI NA PRZYKŁADZIE GOCZAŁKOWIC-ZDROJU

Streszczenie

W przedstawionych badaniach zwrócono uwagę na niewielką, uzdrowiskową wieś Goczałkowice-Zdrój, położoną w południowej Polsce, w województwie śląskim, w powiecie pszczyńskim, w gminie Goczałkowice-Zdrój. Górnicza kreacja gospodarcza w tym ośrodku uzdrowiskowym stanowi sprzeczność z lokalnymi i regionalnymi oczekiwaniami społecznymi. Rozwijający się niezwykle dynamicznie przemysł górniczy, zwłaszcza w ostatnim roku pod Goczałkowicami-Zdrojem, stanowi zagrożenie dla funkcjonowania uzdrowiska (z tradycjami uzdrowiskowymi ponad 150-letnimi). Społeczność lokalna i regionalna obawia się, iż Goczałkowice-Zdrój mogą podzielić los Jastrzębia-Zdroju, niegdyś prężnie funkcjonującego uzdrowiska, dysponującego znaczącym potencjałem uzdrowiskowym (lecnicze wody mineralne, klimat, infrastruktura uzdrowiskowa), które zostało przekształcone w ogromny ośrodek przemysłu górniczego. Funkcja uzdrowiskowa przestała istnieć. Nasuwa się pytanie, czy wolno dopuścić do podobnych przekształceń w Goczałkowicach-Zdroju, na ile istotna jest ochrona środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego, ochrona potencjału uzdrowiskowego? Dla goczałkowiczian, borowina i solanka cenniejsze są niż węgiel. Pomimo lokalnego stanowiska mieszkańców, goczałkowickie uzdrowisko może mieć problem z utrzymaniem swojego uzdrowiskowego statusu. Warunkowo minister zdrowia przedłużył status uzdrowiska dla Goczałkowic-Zdroju tylko do 2016 roku.

Słowa kluczowe: uzdrowisko, Goczałkowice-Zdrój, wieś, potencjał uzdrowiskowy, przemysł, górnictwo, kierunki rozwoju, partycypacja społeczna

GOCZAŁKOWICE-ZDRÓJ: A MINING ECONOMIC CREATION WITHIN SPA RESORT, CONTRARY TO SOCIAL EXPECTATIONS

Abstract

The presented research focuses on the small spa village of Goczałkowice-Zdrój, located in Śląskie Voivodeship (the county of Pszczyna), in southern Poland. The creation of a coal mine in this spa resort is against the expectations of the local residents. The dynamic growth of the mining industry in Goczałkowice-Zdrój – which was especially apparent last year – poses a threat to the functioning of the spa (with an over 150-year tradition). The local and regional community is concerned that Goczałkowice-Zdrój may share the fate of Jastrzębie-Zdrój, which was once a thriving

¹ dr hab. inż. arch. Eleonora Gonda-Soroczyńska – Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Wydział Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji, Katedra Gospodarki Przestrzennej

spa town with a significant potential (curative mineral waters, climate, spa infrastructure) but has been transformed into a large mining industry centre, losing its spa status. Therefore, the following questions must be addressed: Should similar transformations be allowed in Goczałkowice-Zdrój? How important is it to protect its natural environment, cultural heritage and health resort appeal? For the inhabitants of the village, peloid and brine are more valuable than coal. Despite the stance of the local community, it may prove difficult for Goczałkowice-Zdrój to retain its status of a spa town. The Minister of Health has conditionally prolonged it, but only until the year 2016.

Key words: spa, Goczałkowice-Zdrój, village, spa potential, industry, mining, directions for development, social participation

Wstęp

Goczałkowice-Zdrój (niem. *Bad Gottschalkowitz*) to niewielka wieś uzdrowiskowa położona w południowej Polsce, w województwie śląskim, w powiecie pszczyńskim, w gminie Goczałkowice-Zdrój. Jest ona siedzibą gminy Goczałkowice-Zdrój. Stanowi największy ośrodek lecznictwa reumatologicznego w województwie śląskim. Leczy się tu choroby ortopedyczno-urazowe, reumatologiczne, układu nerwowego, osteoporozę. Miejscowość usytuowana jest na wysokości 250-260 m n.p.m., w pobliżu drogi międzynarodowej z Cieszyna do Katowic, w makroregionie Kotliny Oświęcimskiej, na pograniczu Równiny Pszczyńskiej i Doliny Górnej Wisły, w pobliżu Jeziora Goczałkowickiego (o pow. 32 km²). Jezioro (z zaporowym zbiornikiem wodnym na Wiśle, zbudowanym w 1956 roku) bywa nazywane „Śląskim Morzem”. Stanowi ono główne źródło wody pitnej dla Górnego Śląska i pełni funkcje turystyczno-wypoczynkowe. Wyjątkowe usytuowanie uzdrowiska, tj. w sąsiedztwie stawów i starorzeczy Wisły, nad brzegiem jeziora (często występujące mgły i dość silne wiatry), w pobliżu pasma Beskidów i Lasów Pszczyńskich (dawnej Puszczy Pszczyńskiej), ma bezpośredni wpływ na panujący tu klimat (posiadający także cechy podgórskie). Goczałkowice-Zdrój znajdują się w zachodniej części regionu bioklimatycznego V południowo-wschodniego, najcieplejszego w Polsce, w podregionie o zwiększonej bodźcowości termicznej. Panuje tu typ bioklimatu łagodnie bodźcowego, okresowo umiarkowanie bodźcowego, modyfikowanego przez zbiorniki wodne i wysoki poziom wód gruntowych². Temperatura powietrza jest tu wyższa od temperatur sąsiednich miejscowości.

W latach 1975-1992 miejscowość należała do Pszczyzny, stanowiąc jej peryferyjną dzielnicę. Obecnie jest samodzielną jednostką administracyjną³.

Formalnie uzdrowisko rozpoczęło swoją działalność w 1856 roku, po odkryciu źródeł solanki, jednak faktyczny rozwój rozpoczął się w 1895 roku, kiedy to oprócz solanki odkryto bogate złoża borowin. Przed I wojną światową leczyli się

² T. Kozłowska-Szczęsna et al., *Goczałkowice-Zdrój*, [w:] T. Kozłowska-Szczęsna et al., *Bioklimat uzdrowisk polskich i możliwości jego wykorzystania w lecznictwie*, IGiPZ PAN, Warszawa 2002, s. 128-135.

³ I. i T. Kaczyńscy, *Polska. Najpiękniejsze uzdrowiska*, Sport i Turystyka – Muza, Warszawa 2002, s. 236-242.

tu wyłącznie najbogatsi, tzw. „wysoko urodzeni”. W czasie II wojny światowej utworzono tu punkt szkolenia niemieckich dziewcząt zrzeszonych w BDM (żeński odpowiednik Hitlerjugend). W końcu II wojny światowej było bardzo zniszczone i rozszabrowane. Swoją działalność wznowiło w 1953 roku, przy dużym wsparciu władz regionalnych. Działo jako regionalne uzdrowisko województwa śląskiego (nie przynależąc do Zjednoczenia „Uzdrowiska Polskie”). Jako jedno z pierwszych w kraju wprowadziło już w latach 70. pionierską metodę leczenia zimnem – krioterapię. Aktualnie w uzdrowisku Goczałkowice-Zdrój znajdują się: 2 szpitale uzdrowiskowe, 3 zakłady przyrodolecnicze, 2 sanatoria rehabilitacyjne oraz przychodnia uzdrowiskowa.

W goczałkowickich kuracjach stosowane są: wody solankowe, bromkowe, jodkowe, żelaziste, borowe. Wykonywane zabiegi to: kąpiele wannowe i basenowe, zabiegi borowinowe, apiterapia (leczenie miodem pszczelim i jego pochodnymi)⁴.

Goczałkowice-Zdrój to aktualnie nadal prężnie działające uzdrowisko. Jednak czy w najbliższej przyszłości ta niewielka miejscowość uzdrowiskowa nie zostanie narażona na całkiem nowe kierunki przekształceń – czas pokaże⁵.

1. Cel badań

Głównym celem przeprowadzonych badań było uzyskanie odpowiedzi na pytania: czy wolno dopuścić do przekształceń przestrzenno-funkcjonalnych w Goczałkowicach-Zdroju, podobnych do tych, jakie miały miejsce w Jastrzębiu-Zdroju, w wyniku których doprowadzono do likwidacji uzdrowiska na rzecz dynamicznego rozwoju przemysłu górniczego⁶; na ile istotna jest ochrona środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego, ochrona potencjału uzdrowiskowego; jak należy potraktować niezadowolone społeczne, oczekiwania lokalne i regionalne w kontekście górniczej kreacji gospodarczej w tym ośrodku uzdrowiskowym; czy funkcja uzdrowiskowa mogłaby być połączona z funkcją przemysłową przy zastosowaniu odpowiednich technologii wydobywania węgla, by nie dopuścić do zaniku leczniczych wód mineralnych, obniżenia poziomu wód, mogącego spowodować wysuszenie borowin? Dobrym wzorcem w kontekście tych kwestii może być uzdrowisko Ustroń⁷.

⁴ M. i R. Łazarkowie, *Uzdrowiska w Europie. Teraźniejszość i rys historyczny*, Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej im. Wincentego Pola w Lublinie, Lublin 2007, s. 72.

⁵ E. Węclawowicz-Bilska, *Uzdrowiska polskie*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008, s. 85-95.

⁶ E. Gonda-Soroczyńska, M. Szkaradkiewicz, *Przekształcenie uzdrowiska w ośrodek przemysłowy na przykładzie Jastrzębia-Zdroju*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich – Infrastructure and Ecology of Rural Areas” 2014, nr II/1, s. 333-353.

⁷ E. Gonda-Soroczyńska, *Nietypowe połączenie funkcji uzdrowiskowej z funkcją przemysłową na przykładzie uzdrowiska Ustroń*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich – Infrastructure and Ecology of Rural Areas” 2013, nr II/3, s. 31-45.

2. Metodyka badań

Podczas badań przeprowadzono inwentaryzację bezpośrednią i pośrednią. Bezpśrednia polegała na pracach w terenie, podczas których wykonano inwentaryzacje urbanistyczne, architektoniczne, sporządzono dokumentację fotograficzną i wykonano liczne szkice. Zwrócono uwagę na istniejący w miejscowości i okolicy potencjał turystyczny i uzdrowiskowy, na możliwości adaptacyjne niektórych obiektów, zwłaszcza pod kątem wykorzystania ich pod funkcje uzdrowiskowe i typowo turystyczne, bacząc na docelową wielofunkcyjność ośrodka (realizowaną od wielu lat przez stare kraje UE). Wszystkie elementy, związane z szeroko pojmowaną turystyką i rekreacją, docelowo mogłyby stanowić istotny produkt turystyczny w rozwoju miejscowości, stanowić czynnik konkurencyjności regionów w dobie globalizacji⁸.

Inwentaryzacja pośrednia obejmowała analizy materiałów źródłowych w kontekście powstania miejscowości uzdrowiskowej i aktualnego funkcjonowania poszczególnych obiektów leczniczych. Uzyskano liczne materiały w gminie. Przeprowadzono wywiady środowiskowe. Wykonano bogatą dokumentację fotograficzną, stanowiącą dowód na występujący potencjał uzdrowiskowy i szeroko pojmowany turystyczny. Nadto przeprowadzono wywiad środowiskowy z mieszkańcami miejscowości oraz z jej włodarzami.

3. Powstanie uzdrowiska

Przełom XIII i XIV wieku to początek miejscowości. Najstarsze pisane źródła pochodzą z 1326 roku. Od początku swego istnienia wieś była własnością pszczyńskich właścicieli ziemskich. W połowie XIX wieku przejęła ją niemiecka rodzina Hochbergów. Jej członkowie w 1905 roku przyjęli tytuł książąt pszczyńskich (von Pless). Dysponowali oni całym majątkiem do zakończenia II wojny światowej.

W 1856 roku na terenie i w najbliższym sąsiedztwie poszukiwano złóż węgla kamiennego i soli. Podczas tych prac znaleziono bogate źródła solanki jodowo-bromowej. Odkrycie to zapoczątkowało rozwój uzdrowiska. Oficjalnymi jego założycielami byli: Wilhelm Czech, Heinrich Schiller, Josef Lustig, Adolf Babel. Na ich cześć ufundowano kamień pamiątkowy, znajdujący się przy głównej alei spacerowej. Wybudowano wtedy także pierwsze obiekty uzdrowiskowe, tj.: łaźienki, dom zdrojowy, pijalnię, pensjonaty. Do 1932 roku ośrodek był w rękach prywatnych. Dwie sąsiadujące ze sobą miejscowości, Goczałkowice Górne i Goczałkowice Dol-

⁸ J. Kaczmarek, A. Stasiak, B. Włodarczyk, *Przestrzeń gościnna – kilka uwag o konkurencyjności regionów*, [w:] *Turystyka jako czynnik wzrostu konkurencyjności regionów w dobie globalizacji*, G. Gołębki (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008, s. 136-151.

ne połączono i utworzono jedną miejscowość Goczałkowice-Zdrój, posiadającą status uzdrowiska⁹. Po II wojnie światowej odbudowano i zmodernizowano urządzenia uzdrowiskowe. Dopiero w ostatnich kilkunastu latach, dzięki pieniądзом unijnym, udało się kompleksowo wyremontować m.in. pawilon solankowy i borowinowy oraz przywrócić dawną świetność zabudowaniom uzdrowiskowym (informacje uzyskane w urzędzie Gminy Goczałkowice-Zdrój).

4. Naturalne surowce lecznicze potencjałem Goczałkowic-Zdroju

W Goczałkowicach-Zdroju znajdują się udokumentowane naturalne surowce lecznicze: mineralna woda swoista, 7,5% chlorkowo-sodowa (solanka) jodkowa, żelazista z odwiertów: „Goczałkowice Nowy-1” (GN-1) i „Goczałkowice-21” (G-21); mineralna woda swoista, 6,3% chlorkowo-sodowa (solanka) jodkowa, żelazista z odwiertu: „Goczałkowice Nowy-2” (GN-2); torf leczniczy (borowina) ze złoża „Rudołtowie”¹⁰. Już w 1856 roku zbudowano tu tzw. Zdrojowisko we wsi Goczałkowice. W czasie poszukiwań nowych pokładów węgla kamiennego lub soli przyrodnikowo odkryto tu źródło wód solankowych, bromkowych, żelazistych.

Wody lecznicze wydobywane są przez trzy otwory wiertnicze z utworów karbo-nu z głębokości ok. 500 m. Stosowane do zabiegów leczniczych solanki rozcieńcza się i podgrzewa. Działanie tak przygotowanej kąpieli solankowej zbliżone jest do oddziaływania kąpieli morskiej. Uodpornia ona cały organizm w wyniku działania bodźcowego na układ nerwowy. Wody stosowane do kąpieli leczniczych zawierają jony sodu i chloru, związki siarki, magnezu, wapnia, potasu, jodu, bromu oraz dwutlenek węgla i siarkowodor. Powodują one unormowanie ciśnienia tętniczego i poprawę regulacji krążenia krwi¹¹.

Oprócz wód leczniczych, ważnym surowcem naturalnym Goczałkowic-Zdroju jest borowina – torf leczniczy. Należy on do grupy surowców zwanych peloidami. Borowina powstała w wyniku naturalnych procesów geologicznych. Torf ten po zmieszaniu z wodą służy do celów leczniczych. Stosuje się go w formie okładów i kąpieli. Kąpiele borowinowe służą odnowie biologicznej organizmu. Poleca się je także sportowcom przy dużych wysiłkach fizycznych, treningach, w procesach

⁹ I. i T. Kaczyńscy, op. cit., s. 236-242.

¹⁰ P. Suchy, *Wody lecznicze uzdrowiska Goczałkowice Zdrój – ochrona zasobów i perspektywy ujmowania*, Zeszyty Naukowe, Górnictwo, z. 256, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Katowice 2003, s. 215-220; B. Paczyński, Z. Płochniewski, *Wody mineralne i lecznicze Polski*, Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 1996, s. 108; W. Ciężkowski, *Występowanie, dokumentowanie i eksploatacja endogenicznego dwutlenku węgla w Polsce. Poradnik metodyczny*, Wrocławskie Towarzystwo Nauk, Wrocław 2002, s. 221.

¹¹ J. Dowgiałło, *Pochodzenie dwutlenku węgla w szczawach Karpat i Sudetów na obszarze Polski*, „Biuletyn Państwowego Instytutu Geologicznego” 1978, z. 312, Z badań hydrogeologicznych w Polsce, t. 4, s. 191-214.

pourazowych i zwyrodnieniowych stawów, w przewlekłych chorobach kręgosłupa, w schorzeniach ginekologicznych i gastrycznych.

5. Infrastruktura uzdrowiskowa

Pomimo iż Goczałkowice-Zdrój są małą miejscowością, dysponują znaczącą infrastrukturą uzdrowiskową, wśród której wymienić należy¹²:

I. Zakłady, których właścicielem jest podmiot o nazwie: Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Uzdrowisko „Goczałkowice-Zdrój” Wojewódzki Ośrodek Reumatologiczno-Rehabilitacyjny, a mianowicie: Szpital Uzdrowiskowy dla Dzieci „Stokrotka”, ul. Uzdrowiskowa 49; Zakład Przyrodolecznicy, funkcjonujący w Szpitalu Uzdrowiskowym dla Dzieci „Stokrotka”; Sanatorium Rehabilitacyjne dla Dorosłych, ul. Uzdrowiskowa 54, składające się z 6 pawilonów: „Magnolia”, „Wrzos”, „Azalia”, „Limba”, „Jaśmin”, „Krokus”; Zakład Przyrodolecznicy Sanatorium Rehabilitacyjnego dla Dorosłych, składający się z 5 pawilonów; Przychodnia Uzdrowiskowa, ul. Uzdrowiskowa 63.

II. Zakłady, których właścicielem jest podmiot o nazwie: Zespół Sanatoryjno-Szpitalny Rehabilitacji Narządu Ruchu „Gwarek”, ul. Uzdrowiskowa 51; Szpital Uzdrowiskowy Rehabilitacji Narządu Ruchu „Gwarek”, ul. Uzdrowiskowa 51; Sanatorium Uzdrowiskowe Rehabilitacji Narządu Ruchu „Gwarek”, ul. Uzdrowiskowa 51; Zakład Przyrodolecznicy, funkcjonujący w Szpitalu Uzdrowiskowym i Sanatorium Uzdrowiskowym Rehabilitacji Narządu Ruchu „Gwarek”.

Na szczególną uwagę zasługuje pięknie utrzymany Park Zdrojowy, usytuowany w strefie uzdrowiskowej „A”, wyposażony w elementy małej architektury (rzeźby parkowe, fontannę z solanką, ławki, kosze, tablice informacyjne, ogólnodostępne toalety), aleję spacerową, biegnącą przez całą miejscowość. Brak jest w miejscowości obiektów typowo wiejskich, rolniczych. Uzdrowiskowe obiekty kubaturowe pochodzą z początku funkcjonowania uzdrowiska (zabytkowe) oraz z lat 70. np. duże sanatorium „Gwarek” (obecnie Zespół Sanatoryjno-Szpitalny Rehabilitacji Narządu Ruchu „Gwarek” – po modernizacji i w trakcie przebudowy), niewkomponowany urbanistycznie i architektonicznie w istniejącą zabudowę. Ze względu na kubaturę i ilość kondygnacji stanowi dominantę urbanistyczną. Pozostałe budynki pod względem wielkości i formy są bardzo zróżnicowane¹³. Większość z nich, zwłaszcza w ostatnich latach, została profesjonalnie odrestaurowana. Wizualnie całość sprawia wrażenie uporządkowanej i zadbanej miejscowości, nie o charakterze wsi. Ważnym elementem infrastruktury uzdrowiskowej jest

¹² Statut uzdrowiska Goczałkowice-Zdrój, Załącznik do Uchwały Nr XXX/243/0 Gminy Goczałkowice-Zdrój z dnia 22.12.2009 r. oraz aktualne informacje uzyskane w urzędzie gminy.

¹³ E. Gonda-Soroczyńska, *Directions for the development of the tourist product of the Goczałkowice-Zdrój*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich – Infrastructure and Ecology of Rural Areas” 2012, nr IV/1, s. 71-80.

Pijalnia Wód Mineralnych oraz Pawilony Sanatoryjne: „Limba”, „Azalia”, „Wrzos”, „Magnolia”, sanatorium Rehabilitacyjne dla dzieci „Stokrotka”, należące do Uzdrowiska Goczałkowice-Zdrój, Wojewódzki Ośrodek Reumatologiczno-Rehabilitacyjny.

Wśród urządzeń lecznictwa uzdrowiskowego na szczególną uwagę zasługują¹⁴:

- basen leczniczo-rehabilitacyjny, zlokalizowany w Zakładzie Przyrodolecznictwym, pawilon I;
- basen rehabilitacyjny, zlokalizowany w Szpitalu Uzdrowiskowym „Stokrotka”;
- basen rehabilitacyjny „Goczuś”, zlokalizowany przy ul. Powstańców Śląskich 3.

Wymienione baseny przystosowane są dla osób niepełnosprawnych i wyposażone w sprzęt do ćwiczeń.

6. Problem – źródł czeka zagłada?

Goczałkowice-Zdrój wymienić należy jako jedyne miejsce w Polsce, gdzie pod uzdrowiskiem planowane jest wydobycie węgla. To śląskie uzdrowisko, jedno z dwu (mowa o Ustroniu Śląskim), bogate w złoża solanki i borowiny, każdego roku przyciąga kuracjuszy od ponad 150 lat (rocznie ok. 16 tys. osób). Z uwagi na intensywny rozwój górnictwa w najbliższej przyszłości może ono podzielić los Jastrzębia-Zdroju (któremu po uzdrowisku pozostał jedynie w nazwie człon „Zdrój”). Goczałkowice-Zdrój na Śląsku określane są mianem „małych Karlowych Warów”. Dodatkowo na uwagę zasługuje zbiornik wody pitnej, z którego korzysta połowa aglomeracji.

Koncesję na wydobycie węgla wydano w 1994 roku Nadwiślańskiej Spółce Węglowej. W tym samym roku kopalnię „Silesia” sprzedano wraz z koncesją na wydobycie węgla kapitałowi czesko-niemieckiemu. Przedsiębiorstwo Górnicze „Silesia” jest tylko spadkobiercą, dlatego nie obejmuje go ustawa o zakazie eksploatacji surowców innych niż lecznicze w gminach uzdrowiskowych z 2011 roku. Zwłaszcza w ostatnich latach eksploatacja węgla nabrała dużego tempa. Zbliży się do Goczałkowic-Zdroju i Pszczyny. Wprawdzie obowiązuje aktualnie ustawa o uzdrowiskach, zakazująca eksploatacji węgla pod uzdrowiskiem, jednak prawo unijne i polskie, znowelizowane w ostatnich latach, nie działa wstecz. Czesi, w kontekście wydobywania węgla, mogą w Polsce działać wg własnych schematów. Wydobywają węgiel pośpiesznie. Nie interesuje ich fakt istnienia uzdrowiska z wodami leczniczymi, borowinami, leczniczym klimatem, fakt istnienia zbiornika wody pitnej dla kilku milionów osób w tym miejscu, gdzie wydobywają węgiel¹⁵. Ta sytuacja w niedalekiej przyszłości doprowadzić może do spustoszenia, niekorzystnych

¹⁴ Statut uzdrowiska..., op. cit. oraz aktualne informacje uzyskane w urzędzie gminy.

¹⁵ Aktualne informacje uzyskane w Urzędzie Gminy Goczałkowice-Zdrój.

zmian w środowisku, tj. zaniku wód leczniczych, ich odpływu w głąb ziemi, wysuszenia borowin. Jastrzębie-Zdrój winno stanowić dla decydentów formę przestrogi. Z uzyskanych informacji wynika, iż w Goczałkowicach-Zdroju co drugi mieszkaniec pracuje w kompleksie zdrojowym¹⁶. Nasuwają się liczne pytania, jak chociażby takie: gdzie mieszkańcy wsi uzdrowiskowej i okolic znajdą zatrudnienie, kto przywróci im niepowtarzalny krajobraz miejscowości uzdrowiskowej, kto zapłaci odszkodowania za nieodwracalne zniszczenia ziemi, obiektów kubaturowych, gdzie odpoczywać będzie i leczyć się dotychczasowe 16 tys. kuracjuszy – zwłaszcza mieszkańców Śląska? Czyżby goczałkowicki źródł skazany był na zagładę?

Górnicza kreacja gospodarcza w tym ośrodku uzdrowiskowym stanowi sprzeczność z lokalnymi i regionalnymi oczekiwaniami społecznymi. Rozwijający się niezwykle dynamicznie przemysł górniczy stanowi zagrożenie dla funkcjonowania uzdrowiska. Infrastruktura uzdrowiskowa przedstawiona na niżej zamieszczonych fotografiach dowodzi, iż funkcja uzdrowiskowa jest tu obecnie tą dominującą. Czy wolno dopuścić do jej unicestwienia?

Fotografia 1. Goczałkowice-Zdrój, schody terenowe w Parku Zdrojowym

(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

Fotografia 2. Goczałkowice-Zdrój, urządzona główna aleja spacerowa w centrum uzdrowiska

(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

¹⁶ Informacje pozyskane z Urzędu Gminy Goczałkowice-Zdrój.

Fotografia 3. Goczałkowice-Zdrój, Zespół Sanatoryjno-Szpitalny Rehabilitacji Narządu Ruchu „Gwarek”, ul. Uzdrowska 51

(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

Fotografia 4. Goczałkowice-Zdrój, detal fontanny z leczniczą wodą solankową

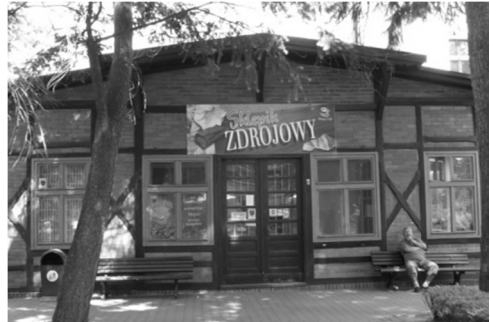
(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

Fotografia 5. Goczałkowice-Zdrój, w głębi pijalnia leczniczej wody mineralnej

(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

Fotografia 6. Goczałkowice-Zdrój, Sklepik Zdrojowy

(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

Fotografia 7. Goczałkowice-Zdrój, budynek Restauracji Uzdrawiskowej w centrum uzdrowiska

(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

Fotografia 8. Goczałkowice-Zdrój, brzeg Jeziora Goczałkowickiego od strony uzdrowiska

(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

Fotografia 9. Goczałkowice-Zdrój, oświetlona aleja parkowa w Parku Zdrojowym

(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

Fotografia 10. Goczałkowice-Zdrój, fontanna z solanką, w głębi Restauracja Uzdrawiskowa

(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

Fotografia 11. Goczałkowice-Zdrój, Sanatorium Rehabilitacyjne dla Dorosłych, ul. Uzdrawiskowa 54 – jeden z pawilonów

(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

Fotografia 12. Goczałkowice-Zdrój, Sanatorium Rehabilitacyjne dla Dorosłych, ul. Uzdrawiskowa 54, Pawilon „Wrzos”

(fot. E. Gonda-Soroczyńska)

Podkreślenia wymaga fakt występujących obaw społeczności lokalnej i regionalnej o los Goczałkowic-Zdroju, które mogą podzielić los Jastrzębia-Zdroju, niegdyś prężnie funkcjonującego uzdrowiska, dysponującego także dużym potencjałem uzdrowiskowym (lecnicze wody mineralne, klimat, infrastruktura uzdrowiskowa), a które zostało przekształcone w potężny ośrodek przemysłu górniczego. Funkcja uzdrowiskowa przestała istnieć, obiektom kubaturowym przypisano całkiem inne funkcje. Aktualnie władze lokalne Jastrzębia-Zdroju zastanawiają się nad możliwościami przywrócenia miastu funkcji uzdrowiskowej. Jednak zabieg ten nie jest prosty, choć realny. Największy problem stanowią lecnicze wody mineralne, które odpłynęły. Można jedynie wykorzystać klimat, infrastrukturę uzdrowiskową (w tym kubaturową, jednak zagospodarowaną pod całkiem inne funkcje), tj. były obiekty uzdrowiskowe – budynki, Park Zdrojowy.

Dla goczałkowiczów borowina i solanka cenniejsze i ważniejsze są niż węgiel. Pomimo lokalnego stanowiska mieszkańców, goczałkowickie uzdrowisko może mieć problem z utrzymaniem swojego uzdrowiskowego statusu. Warunkowo minister zdrowia przedłużył go tylko do 2016 roku. Przedłużony został terminowo, bowiem gmina musi spełnić warunki środowiskowe, aby uzdrowiskiem pozostać. Każda gmina uzdrowiskowa operat wykonuje przynajmniej raz na 10 lat, na taki okres też jest przyznawany status uzdrowiska. Uzdrowisko Goczałkowice-Zdrój na tak długi okres jednak nie ma co liczyć, dopóki występujące na terenie miejscowości problemy, także z hałasem, nie zostaną rozwiązane. Gmina obawia się bardziej od hałasu jednak eksploatacji górnictwa, którą rozpoczęło tutaj PG Silesia. Gmina złożyła wniosek do ministra o wygaszenie koncesji PG Silesii na terenie administracyjnym Goczałkowic-Zdroju. Toczy się postępowanie. Gmina czeka na odpowiedź.

Okazuje się, że gmina ma także inne problemy (nie tylko z PG Silesia). Nie jest w stanie zapewnić obowiązujących norm hałasu i czystego powietrza (zbyt bliskie sąsiedztwo DK1 i torów kolejowych). Z tych powodów był zwykle problem z operatem uzdrowiskowym. Jesienią 2013 roku pod Goczałkowicami-Zdrojem rozpoczęła się eksploatacja węgla przez PG Silesia¹⁷. Jaki wpływ będzie miała ona na zasoby wód leczniczych, borowin, tego nikt nie wie. Nie zostały nigdy wykonane fachowe ekspertyzy w tym względzie. O złoża borowin i solanki najbardziej obawiają się władze gminy, bowiem bez nich nie ma uzdrowiska. Nie można dopuścić do zaniku wód i wyschnięcia borowiny. Borowina musi być cały czas w wodzie. Niestety eksploatacja węgla powoduje obniżenie poziomu wód.

W rejonie złoża borowiny została założona sieć linii obserwacyjnych w celu prowadzenia stałego monitorowania osiadania terenu, spowodowanego eksploatacją górnictwa. PG Silesia prowadziło także rozmowy z przedstawicielami uzdrowiska Goczałkowice-Zdrój na temat ochrony powierzchni terenu i złóż borowiny Rudółtowice w aspekcie planowanej działalności górnictwa. W dniu 15 grudnia 2011 ro-

¹⁷ Aktualne informacje uzyskane w urzędzie gminy.

ku podpisano porozumienie, regulujące warunki prowadzenia eksploatacji górniczej w celu zapewnienia jej ochrony¹⁸.

Mimo że do kwietnia 2012 roku PG Silesia nie prowadziło eksploatacji górniczej w rejonie Goczałkowic-Zdroju, w ramach dobrosąsiedzkiej współpracy z gminą wykonano także liczne prace, mające na celu poprawę bezpieczeństwa powodziowego w granicach terenu górniczego. Na uwagę zasługują zwłaszcza dwa opracowania, dotyczące wpływu eksploatacji dokonanej i projektowanej na złoża borowiny w Goczałkowicach-Zdroju w kontekście zachowania jego własności leczniczych, a także stosunków wodnych rejonu złoża borowiny w Goczałkowicach-Zdroju w aspekcie projektowanej eksploatacji górniczej. To ostatnie badanie przeprowadzono z uwzględnieniem rozwiązań projektowych, mających na celu utrzymanie reżimu hydrologicznego złoża oraz terenów przyległych. W ostatnich latach czechowicka spółka zrealizowała także kilka ważnych projektów ekologicznych. PG Silesia z rozważą planuje swoją dalszą działalność. Troska o zabezpieczenie powierzchni przed skutkami eksploatacji ma priorytet¹⁹.

Właścicielem złóż solanek i borowin, a także samego uzdrowiska, jest marszałek województwa śląskiego. Nie powinien on dopuścić do tzw. „katastrofy goczałkowickiej”. Trzeba w trybie natychmiastowym doprowadzić do nowelizacji prawa wydobywczego w górnictwie węglowym na wzór Unii Europejskiej. Organizacje społeczne, osoby fizyczne, które doznały szkód górniczych i te, które mają je przed sobą, są coraz liczniejsze. Zrzeszają się w Krajowym Stowarzyszeniu Poszkodowanych Działalnością Geologiczno-Górnica. W Goczałkowicach także działa takie stowarzyszenie. Na jego czele stoi wójt gminy. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że społeczność lokalna nie chce dopuścić do zniszczenia swojego zdroju. Za nią stoi polska społeczność górnicza i nie tylko. Z przeprowadzonych wywiadów środowiskowych wynika, iż może pojawić się wielki i poważny konflikt społeczny. Społeczność lokalna nie chce dopuścić do zagłady uzdrowiska.

W mediach sytuacja Goczałkowic-Zdroju określana jest mianem pełzającej katastrofy, kataklizmu (Kazimierz Kutz).

W ostatnim czasie obserwuje się w Goczałkowicach-Zdroju reżim hydrologiczny. Docelowo PG Silesia planuje modernizację pompowni odwadniającej przy ul. Stawowej w celu zapewnienia pełnej wydajności i bezawaryjności jej pracy. Firma uzyskała ponadto pozwolenie wodno-prawne oraz decyzję zatwierdzającą projekt budowlany. Przed dwoma miesiącami wykonano profilowanie niwelety dna rowów w Goczałkowicach-Zdroju w rejonie złoża borowiny, zgodnie z zaleceniami zawartymi w opracowaniu *Ocena stosunków wodnych rejonu złoża borowiny w Goczałkowicach-Zdroju w aspekcie projektowanej eksploatacji górniczej z uwzględnieniem rozwiązań projektowych mających na celu utrzymanie reżimu hydrologicznego przedmiotowego złoża oraz terenów przyległych*. Działania te mają na celu zminimalizowanie skutków projektowanej eksploatacji i utrzymanie

¹⁸ Aktualne informacje uzyskane w urzędzie gminy.

¹⁹ Aktualne informacje uzyskane w urzędzie gminy.

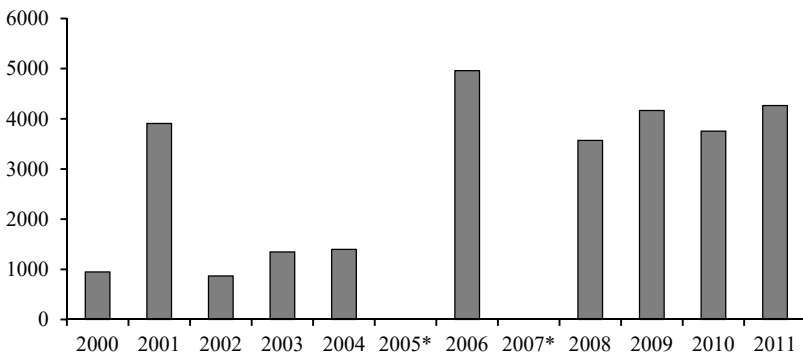
złoża borowiny w odpowiednim stanie nawodnienia. Ponadto w rejonie złoża borowiny została założona sieć linii obserwacyjnych dla prowadzenia stałego monitorowania osiadania terenu, powodowanego eksploatacją górnictw²⁰.

Rozpoczęto już prace polegające na podwyższeniu obwałowań stawu Rontok Mały i lewego wału rzeki Wisły w Goczałkowicach-Zdroju. W tym celu poczyniono szereg uzgodnień z właścicielami gruntów oraz administratorami obiektów. Wykonany został też projekt nadbudowy obwałowania Rontoka Małego, bezpośrednio sąsiadującego ze złożem borowiny, a także projekt nadbudowy lewego obwałowania rzeki Wisły w rejonie złoża borowiny. Wszystkie rozwiązania projektowe uwzględniają sugestie zawarte w opracowaniach naukowych²¹.

7. Dyskusja

Z danych uzyskanych w gminie wynika, że na leczeniu uzdrowiskowym i wypoczynku w Goczałkowicach-Zdroju w ciągu roku przebywa ok. 10 tys. kuracjuszy. To największy ośrodek lecznictwa reumatologicznego w województwie śląskim. Uwzględniając wypoczynek, odnowę biologiczną, pobyty kilkudniowe i jednodniowe, liczba ta osiąga wartość nawet do 16 tys. osób rocznie²². Czy należy zatem dopuścić do likwidacji tak znaczącego ośrodka uzdrowiskowego na Śląsku, służącego Ślązakom także jako ośrodek wypoczynkowy, zlokalizowany w nieodległej odległości od miejsca ich zamieszkania?

Rysunek 1. Lecznictwo uzdrowiskowe w Goczałkowicach-Zdroju stacjonarne i niestacjonarne łącznie w latach 2000-2011

* W latach 2005 i 2007 brak danych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w Urzędzie Statystycznym w Katowicach

²⁰ Aktualne informacje uzyskane w urzędzie gminy.

²¹ Aktualne informacje uzyskane w urzędzie gminy.

²² E. Gonda-Soroczyńska, *Directions for the development...*, op. cit., s. 71-80.

Aktualnie, na terenie Goczałkowic-Zdroju już widoczne są szkody górnicze. Gmina wystąpiła do ministra środowiska o częściowe wygaszenie koncesji PG Silesia dla terenów eksploatacyjnych, znajdujących się w obszarze administracyjnym Goczałkowic-Zdroju. Niestety koncesja nie została wygaszona. Skutki wydobycia węgla na podstawie monitoringu i zgłoszeń mieszkańców to m.in. pęknięcia w budynkach, fundamentach; zapadliska, zapadanie się dróg; wykrzywienia płotów; dziury w ziemi. W październiku 2013 roku Urząd Gminy Goczałkowice-Zdrój skierował pismo do PG Silesia z prośbą o informacje dotyczące zaawansowania eksploatacji górniczej, planu ruchu na lata 2012-2013 i współzależności między intensywnością eksploatacji a skutkami w środowisku. Zakres wydobycia został określony w planie ruchu na koniec lutego 2014 roku. Czeska Spółka PG Silesia zobowiązała się do bezzwłocznych reakcji na interwencje mieszkańców gminy.

Zakończenie

Podsumowując przedstawione badania, porównując omawiane uzdrowisko do innych podobnej wielkości, należałoby stwierdzić, iż gmina winna dążyć do rozwoju i uatrakcyjnienia oferty uzdrowiskowej, bacząc na modny trend wielofunkcyjności uzdrowisk. Przy dotychczas dominującej funkcji uzdrowiskowej winna zabiegać o poprawny pakiet atrakcji turystycznych (szeroko rozumianych, w tym uzdrowiskowych). Jednak sytuacja gminy jest bardziej skomplikowana niż mogłoby się wydawać. Jaka czeka ją przyszłość, zwłaszcza w kontekście prężnie rozwijającego się przemysłu górniczego?. Odpowiedź nie jest prosta.

Wnioski końcowe

1. Nie wolno dopuścić do likwidacji uzdrowiska przez intensywny rozwój wydobycia węgla kamiennego.
2. Nie zawsze względy ekonomiczne winny decydować o losie i charakterze miejscowości.
3. Nielatwa jest odpowiedź na pytanie: Czy realne są nadzwyczajne zyski ekonomiczne dla Polski, Polaków, mieszkańców ziemi goczałkowickiej przy zgodzie na to, by Czesi fedrowali pod Goczałkowicami kosztem zaniechania funkcji uzdrowiskowej?
4. Szybka eksploatacja węgla, jaka jest aktualnie prowadzona, wiąże się z coraz większą degradacją środowiska.
5. Powołany z inicjatywy PG Silesia zespół zadaniowy w Urzędzie Gminy Goczałkowice-Zdrój wraz z analizowanymi podczas posiedzeń kwestiami bezpieczeństwa przeciwpowodziowego winien również zająć się zagrożeniami dla uzdrowiska, m.in. w związku z planowaną eksploatacją górniczą.

6. Obszar Goczałkowic-Zdroju winien w sposób szczególny być chroniony ze względu na walory przyrodniczo-krajobrazowe.

Bibliografia

1. Ciężkowski W., *Występowanie, dokumentowanie i eksploatacja endogenicznego dwutlenku węgla w Polsce. Poradnik metodyczny*, Wrocławskie Towarzystwo Nauk, Wrocław 2002.
2. Dowgiałło J., *Pochodzenie dwutlenku węgla w szczawach Karpat i Sudetów na obszarze Polski*, „Biuletyn Państwowego Instytutu Geologicznego” 1978, z. 312, Z badań hydrogeologicznych w Polsce, t. 4.
3. Gonda-Soroczyńska E., *Directions for the development of the tourist product of the Goczałkowice-Zdrój*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich – Infrastructure and Ecology of Rural Areas” 2012, nr IV/1.
4. Gonda-Soroczyńska E., *Nietypowe połączenie funkcji uzdrowskiej z funkcją przemysłową na przykładzie uzdrowska Ustroń*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich – Infrastructure and Ecology of Rural Areas” 2013, nr II/3.
5. Gonda-Soroczyńska E., Szkaradkiewicz M., *Przekształcenie uzdrowska w ośrodek przemysłowy na przykładzie Jastrzębia-Zdroju*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich – Infrastructure and Ecology of Rural Areas” 2014, nr II/1.
6. Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., *Przestrzeń gościnna – kilka uwag o konkurencyjności regionów*, [w:] *Turystyka jako czynnik wzrostu konkurencyjności regionów w dobie globalizacji*, G. Gołębski (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008.
7. Kaczyńscy I. i T., *Polska. Najpiękniejsze uzdrowska*, Sport i Turystyka – Muza, Warszawa 2002.
8. Kozłowska-Szczęśna T. et al., *Goczałkowice-Zdrój*, [w:] T. Kozłowska-Szczęśna et al., *Bioklimat uzdrowska polskich i możliwości jego wykorzystania w lecznictwie*, IGiPZ PAN, Warszawa 2002.
9. Łazarkowie M. i R., *Uzdrowska w Europie. Teraźniejszość i rys historyczny*, Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej im. Wincentego Pola w Lublinie, Lublin 2007.
10. Paczyński B., Płochniewski Z., *Wody mineralne i lecznicze Polski*, Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 1996.
11. *Statut uzdrowska Goczałkowice-Zdrój*, Załącznik do Uchwały Nr XXX/243/0 Gminy Goczałkowice-Zdrój z dnia 22.12.2009 r.
12. Suchy P., *Wody lecznicze uzdrowska Goczałkowice Zdrój – ochrona zasobów i perspektywy ujmowania*, Zeszyty Naukowe, Górnictwo, z. 256, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Katowice 2003.
13. Węclawowicz-Bilska E., *Uzdrowska polskie*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008.